Beytulhikme Int J Phil 9 (4) 2019
Doi: 10.18491/beytulhikme.1545
Research Article: 585-596

Bir Hayat Felsefesi ve Mutluluk Öğretisi Olarak Sınıfsız Aylaklık

Classless Idleness as a Philosophy of Life and Happiness Doctrine

MEHMET ÖNAL
İnönü University

Received: 30.11.2019 | Accepted: 23.12.2019

Abstract: In this study, first of all, the definition of idleness, its history, similarities or differences with parasitism and laziness will be examined. Then, the differences of meanings attributed by the idle groups or individuals to the word idleness during the course of history will be discussed. The question whether or not idleness can be established as a way of life today will be the basis of this study. On this basis, both basic concepts such as idleness theory, social idleness, idleness class and self-sufficiency virtue, and whether or not idleness can constitute an alternative to capitalist imperialism will be the sub-debates respectively. In fact, one of the most devastating consequences of the capitalist production-consumption frenzy is the environmental disasters caused by the injustice of income and imbalance of ecology as a result of pollution. The main thesis of the article is that being neither an ideology nor anarchism, but an antithesis movement, the idle lifestyle is not laziness, but a philosophy of life and doctrine of happiness, which can serve deep ecology and may even overthrow the capitalist and imperialist system.

Keywords: Idleness, laziness, parasitic, happiness doctrine, lifestyle, capitalism, ideolog.

✉ Mehmet Önal
İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
44000, Malatya, Turkey | mhtbv63@gmail.com

Giriş

Bir yönüyle maddi gücü ya da statüsü gereği çalışmak zorunda kalmayan insanların boş vaktine, diğer yönüyle ise iş bulamadığı için avare gezen bireylere sıfat olarak kullanılan aylaklık terimi; felsefeye, edebiyata, siyasete, sanata ve bilhassa sinemaya konu olan dikkat çekici bir anlam yumağına sahiptir. Bilinçli bir hayat tercihi olarak aylaklık ise bireyin; az üretmek, az tüketmek, az hareket edip az enerji sarf etmek gibi tutum ve davranışlarının toplamında ortaya çıkan bir yaşam tarzına tekabül eder ki bu çalışmanın ana tezi de zaten aylaklığın bir hayat felsefesi ve bir mutluluk öğretisi olduğunu ortaya koymaktır. Bunun için işe aylaklığın kelime anlamını kurcalayarak, anlam farklılıklarını sorgulayarak başlamak en doğru yol olacaktır.

Aylaklığın ilk akla gelen anlamı tembelliktir. Maalesef, hemen hemen her kültür ve medeniyet çevresinde karşımıza çıkan bu yanılgıdan dolayı aylaklığın karşıtı olarak çalışkanlık yüceltilmekte tembellik de doğal olarak aşağılanmaktadır. Çalışmayı ve özellikle de üretmeyi kutsamayan, teşvik etmeyen ya da tersinden söylersek tembelliği; haliyle aylaklığı kötü görmeyen bir din, ideoloji ya da hayat felsefesi yok gibidir. Fakat son üç yüz yılda, daha doğrusu, sanayileşmeyle başlayan süreçte doğan yeni hayat tarzında insanlar; varlık denilince nesne dünyasını, üretim denilince de maddi çevreyi ya da nesneleri işleyip değiştirmeyi anlıyorlar. Bunun doğal sonucu olarak, günümüz dünyasında insanlar; kâinata çoğunlukla ekonomik değer üretmek için yahut "fayda" nazarıyla baktıkları için aylaklığa ve tembelliğe hemen hiç imkân tanımayan bir yaklaşım içindedirler. O halde adı tembellikle özdeşleştiği için kötüye çıkmış olan aylaklığın, gerçekten ne anlama geldiğini ortaya koymak çok önemlidir. İdeolojilerin etkisinin azalması, çalışma sürelerinin kısalması ve pek çok ülkede yaşam standartlarının yükselmesi ister istemez içinde yaşadığımız yüzyılda aylaklığa olan ilgiyi arttıracaktır.

Aylaklık kavramını ifade etmek için kullandığımız yakın ya da akraba kavramlara baktığımızda; boş oturmak, işsiz güçsüz dolaşmak, çalışmamak veya avarelik etmek gibi insan halleri ile karşılaşıyoruz. Pek çok kaynakta aylaklık; en masum haliyle, tembellik ve asalaklık arasında gidip gelen çok farklı kavramlarla ilişkilendirilen bir terimdir. Dinlerin, kültürlerin ve ideolojilerin çoğunun aşağıladığı ve lanetlediği bir insan hali olarak düşü-

nülen aylaklığın; gerçekte ne olduğu hususunda çeşitli terim ve teoriler ortaya konulmuş olsa da şu ana kadar kendi içinde tutarlı, bütünlüklü bir aylaklık tanımı ve teorisinin kurulduğunu söyleyemeyiz. Burada belki ilk akla gelen isim Russell'dir (1872-1970) ama unutmamak gerekir ki Russell'ın, adı "Aylaklığa Övgü" olan kitabı bir deneme kitabıdır ve ilk deneme hariç diğer denemelerin konusu doğrudan aylaklıkla ilgili değildir. Russell'den sonra aylaklıkla ilgili bir literatür oluşmuş olsa da bunlar tam olarak bir öğretiye ya da yaşam felsefesine dönüşmemiştir. Torstein Veblen'in yazdığı "*Aylak Sınıf Teorisi"* ise aylaklığı sadece sınıf teorileri bağlamında değerlendirdiği için aylaklığın bütününü ifade eden bir felsefeye dönüşmemiştir.

Hıristiyanlık, aylaklığı; kibirli, kıskanç, şehvet düşkünü, öfkeli, hırslı ve obur olmak gibi olumsuz altı insan davranışı veya sıfatıyla anar; daha doğrusu bu günahlarla birlikte onu da kınar. Bununla yetinmeyerek bu altı büyük günahın, aylaklığın ürünü olduğunu da savunur. Aslında, bir yönüyle kişioğluna ait bu altı olumsuz sıfat için panzehir gibi gözüken aylaklığın bu derece kötü görülmesi ilginçtir. Nitekim bana göre, bir kimse; pekâlâ aylaklığın bu altı kötülükten insanı koruyan bir hayat tarzı olduğunu da iddia edebilir. Hıristiyan Teolog Augustinus (354-430), "*Tanrı Devleti"* adlı eserinin 14. Kitabında; başına buyruk şekilde dilediği gibi yaşamak, insanı şeytanlaştırır; dedikten sonra bunun sebebini, şeytanın doğruluk üzere değil de kendi başına buyruk olarak yaşamasına bağlar. Burada negatif bir sonuca hizmet etmiş olsa da aylaklığın en yakın tanımı, bu cümlede ortaya çıkmaktadır. Bu, aylaklığın en önemli özelliği olan; bağımsızlığını ifade eder. Ancak onun burada vurgulamak istediği, Tanrı iradesine uymamanın kötülüğüdür. Fakat yine de çoğu Hıristiyan, aylaklığı her nedense tembellik olarak yorumlamıştır. Aylaklıkta bir nebze tembelliktir ama tembellik; aylaklık kavramının içini dolduran, ana kavram tembellik değil; bağımsızlıktır.

Kierkegaard (1813-1855); "*Kahkaha Benden Yana"* adıyla Türkçeye çevrilen eserinde, hem aylaklığın kötülüklerin anası olduğu iddiasına karşı çıkmakta hem de onun yüce bir hayat tarzı olduğunu savunmaktadır. Ona göre, hayatı kolaylaştıran şeyler arasında kendisini en çok rahatlatan şeyin tembellik olduğunu savunur; ancak onu sıkılma dediğimiz histen ayırır. Bu yönüyle aylaklığın kötülüklerin anası gibi sunulmasına ciddi şekilde itiraz eder. Ona göre kötülüklerin anası, aylaklık değil sıkılmış olma durumudur.(2000:

34, 57-58) Buna göre, aylaklığı kötülüklerin anası görmenin altında yatan asıl sebep sıkılma ya da can sıkıntısı ile işlenen olumsuzluklar veya tembelliğin de aylaklıkla eş tutulmasıdır. Bazen de aylak kimse; ne yapacağını bilmeyen, can sıkıntısı yaşayan, aşk, bilim ya da çalışma hayatını sürdüremeyen ve hepsinden kötüsü sorumluluktan kaçan kimse olarak tanımlanmaktadır. (Arslan, 2011: 58). Burada "can sıkıntısı" aylak için kullanıldığında doğru değildir çünkü aylak. boş kaldığında canı sıkılan kişi değildir; o, bu boş kaldığı süreçte ya sıkılmadan tembellik yapar ya da sevdiği bir işi yapar. Kısacası aylak, boş kalmaktan değil belki sevmediği işi yapmaktan ve sorumluluk almaktan sıkılır. Asıl boş kalmaktan ürken veya canı sıkılan, hiç durmadan çalışan hırs sahibi kimselerdir ki bunlara asla aylak sıfatı yüklenemez.

Eğer aylaklığı; boş durmak, boş oturmak, çalışamamak ve tembellik etmek gibi ilk anlamlarıyla alırsak İslam'ın da onu aşağıladığı söylenebilir. Fakat boş durmanın kötülendiği durumları ifade etmek için kullanılan hadis referanslarının tam olarak aylaklığa işaret ettiğini söylemek zor görünüyor. Müslümanların çalışarak kendi elinin emeğiyle geçinmesini öğütleyen çok sayıda hadis olduğu doğrudur, ancak burada hedef seçilen davranışın aylaklık değil asalaklık olduğunu hatırlatmak gerekir. Hâlbuki asalaklığın aylaklıkla karıştırılma sebebi her ikisinin de çalışmayı sevmemesi ya da tembel olmalarıdır. Teknik bir terim olarak asalak, başka bir canlıdan beslenen organizmanın adıdır ki buna canlılar âleminde parazit adı da verilir. Hayvan ve bitkiler arasında asalak varlıklar olduğu gibi insanlar arasında da kendisi çalışabilecekken, bilerek çalışmayıp başka bir insanın emeğiyle beslenen onun ürettiğini tüketen ve sömüren asalak tipler vardır. Bunlar bir yönüyle bağımlıdırlar. Genellikle sevdiklerinden, yakınlarından ve tanıdıklarından beslenen asalaklar aslında kendi kaynaklarını tüketir ve kendi sonlarını hazırlarlar. Başkalarının sırtından geçinen; otlakçı ve asalak bireylere İngilizcede *parasite*, Osmanlıcada *tufeyli* denmektedir.

Müslüman Ahlak felsefecilerinden biri olan Rağıp el-Isfahani (1125-1201), tembel kimseyi; işsiz güçsüz duran ve çalışmayan, insanlıktan ve hatta hayvanlıktan çıkmış -bir nevi ölü- olarak görür. Çünkü ona göre, insan üç önemli güce sahiptir: Bunlardan birincisi, arzu ya da şehvet; ikincisi öfke ve üçüncüsü de düşünme gücüdür. İnsanların bu güçlere karşılık gelecek ya da bu güçleri dengeleyecek üç ayrı erdemli davranış sorumluluğu da vardır. Bunlardan birincisi, kazanç elde etme erdemi; ikincisi mücadele erdemi;

üçüncüsü ise yol gösterme erdemidir. Bu erdemler, bahsi geçen güçleri dizginleyip dengelerler. Tembelliğe alışan ve sürekli dinlenme halinde olan kişiler Isfahani'ye göre, canları sıkıldığından dolayı hak üzerinde sabırla yürüyemezler. (2015:286) Montaigne (1533-1592) bile aylaklığı olumsuz bir tavırla ele almaktadır. Ona göre ruhlarının bir sıfatı olan, hayal peşinde koşan aylakların bir fikirle uğraştırılıp dizginlenmesi şarttır; aksi halde onlar uçsuz bucaksız bir hayal dünyasında, başıboş dolaşıp duracaklar; kurmadıkları hayal, düşmedikleri kuruntu kalmayacaktır. (2011:55)

Yine dini çevrelerde kaynağı belirsiz de olsa tembelliği yeren iki hadis vardır. Bunlar da peygamberin tembel olanlara ya da boş oturanlara, karşı olduğunu belirtmek için rivayet edilmektedir. Hadis olarak ifade edilen rivayetlerden birisi şudur: "*Boş duranı Allah sevmez.". İkinci hadis diye anlatılan rivayet ise yaşanan bir olay olarak şöyle sunulmaktadır: "Bir gün Peygamber efendimiz, bir yerden geçerken boş duran birisine selam vermedi; fakat dönerken aynı adama selam verdi. Eshab-ı Kiram, "Ya Resulallah; geçerken selam vermediniz, dönerken niye selam verdiniz? " diye hikmetini sordukları zaman cevaben buyurdu ki: "Giderken hiçbir iş yapmıyordu. Boş duranı Allah sevmez. Allah'ın sevmediğine selam vermeyi uygun bulmadım. Dönüşte bir çöple yeri karıştırıyordu. Yani bir şeyler yapıyordu. Onun için selam verdim.",* şeklinde olmuştur. Bilinen hadis kitaplarında yer almayan bu bilgi, içerik olarak da sorunludur; çünkü fiziki olarak hiçbir şey yapmayan kişi aslında boş duruyor sayılmaz. Nitekim; derin düşüncelere dalan, nefis muhasebesi yapan ya da yorgun olduğu için dinlenmeye çekilen birisi de aslında bir şey yapmaktadır. Hatta İslam dini başta olmak üzere bütün dinler tefekkürü ve derin düşünmeyi öğütler.

Sınıfsız ve Sınırsız Aylaklık

Türkçe sözlüklerde aylaklık; boş gezen, işsiz güçsüz olan, avare ve serseri insanın hali olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden gündelikçi, iş buldukça çalışan geçici işçilere de "aylakçı" adı verilir. (Doğan, 1980) İngilizcede 'aylak' karşılığı olarak *idle (boş, avare), unemployed (işsiz), loafer(boş gezen)* ve *tramp* (serseri) kelimeleri; 'aylaklık' için *wenderer idleness, unemployment* 'aylakçı' için ise *causal labourer* ifadesi kullanılmaktadır (Hony, 1967) ve bunlar Türkçe anlamlarıyla paralellik arz eder. Ancak, İngilizce 'aylak' için kullanılan *idle* kelimesi, yapması gereken işi varken boşa zaman geçiren tembel anlamında kullanılmaktadır. Fransızca "aylaklık etmek" anlamına gelen *fainéanter*; aylak

aylak dolaşmak, salına salına gezmek ve sürtmek anlamına gelen *"flâner"* fiilinden türemiştir. Bu anlamda *flâneur*, boş gezen aylak demektir. Arapça aylak; boş dolaşan, avare ve işsiz anlamına gelen "بطال" terimi ile karşılanırken; aylaklık, avarelik, işsizlik, tembellik anlamında "بطالة" terimi ile karşılanır. Rağıp el-Isfahani'nin aktarımına göre, Yezid b. Mühelleb şöyle demiştir: "Aylaklığa alışmamak için dünyaya ihtiyacımın devam etmesini isterim; çünkü boşluk insanın yapısını bozar." (2015:286)

Her kültürde olduğu gibi çağdaş Türk kültüründe de aylaklığa geçiş tanınmaz. Bizim ilköğretim çağında öğrendiğimiz La Fontaine'nin (1621-1695) ünlü hikâyesi, "Karınca ile Ağustos Böceği" masalı bu algının oluşmasında etkili olan çok ilginç bir örnektir. Aslında bütün yaz saz çalıp şarkı söyleyen ve boş durmayan ağustos böceği her nedense aylakların temsilcisi gibi sunulmuş, karınca ise çalışkanlığıyla övülüp göklere çıkarılmıştır. Doğal olarak; biz hep karıncanın tarafını tutmaya, maddi anlamda bir değer üretmeyen bütün eylemlere; avarelik, aylaklık ya da tembellik gözüyle bakmaya alıştırılmış durumdayız. Hâlbuki her devirde kendi kendine yeten, başkasına muhtaç olmayan bireylerin bu tavırları bir erdem olarak algılanmıştır.

Kısaca söylemek gerekirse hemen hemen her dilde aylaklık tanımlanırken, başta tembellik olmak üzere işsizlik ve boş gezme terimlerine başvurulmaktadır. Fakat aylaklığın tam olarak tembellikle aynı anlama geldiğini söyleyen bir ısrarcı yaklaşım da mevcut değildir; daha çok aylaklığın bir anlamı olarak tembellik zikredilmektedir. Hâlbuki tembellerin bir kısmı bir işi yapmaktan kaçınırken, başka bir işi yüksünmeden yapmaktadır. Aslında insanların aylak olarak suçlanması her zaman onların iş yapmadaki tembelliği değil; daha çok, o zaman ve toplumun faydalı gördüğü işleri değil; kendi sevdiği işi ya da hobilerini yapmaları veya eve ekmek getirmemeleridir. Evdeki işinden gücünden kaçan ve bazen dağları tepeleri aşarak avlanan, bazen baştan ayağa ıslanarak balık tutan birisine belki aylak diyebiliriz ama tembel diyemeyiz. Sokrates (MÖ. 469; 399) de hanımı Ksanthippi tarafından, bu anlamda aylaklıkla suçlamakta haklıydı; çünkü herkes işinde gücünde, rızkı peşinde koşup dururken Sokrates bir sokak filozofu olarak çarşı pazar gezip; gençlerle iyilik, doğruluk ve güzellik gibi değerleri tartışarak gününü geçiriyordu. (Platon, 30-a-c) Bu yüzden Sokrates eve ekmek getirmediği yetmezmiş gibi bir de arkasına kattığı çömezlerini akşam yemeğine getiriyordu.

Hanımı haklı olarak ona kızıyor, bağırıp çağırıyordu. Ama Sokrates bir peygamber edasıyla; bıkmadan, usanmadan, ileride idamına sebep olacak olan değerleri ve erdemleri anlatma davasından hiç vazgeçmemiştir. (Önal, 2007:79) Bir filozof olarak 50 yıl kadar bu işi sürdüren ve Platon gibi bir dev filozofu yetiştiren Sokrates'e, felsefe çok şey borçludur. Belki Sokrates'e de aylak diyebiliriz ama asla tembel diyemeyiz. Kierkegaard bu konuda şu cümleyi sarf eder: "Aylaklığa doğuştan yetenekli kimse pek nadir çıkar; doğada hiç karşılaşılmaz, aylaklık tin dünyasına aittir." (2000: 58) Bu ifadelerden, aylaklığın tembellikle karşılanamayacak kadar pozitif bir anlam içeren bir davranış olduğunu sezmek hiç de zor değildir.

Aslında tarihe yönelip peygamberlerin, din adamlarının, düşünürlerin ya da insanlığa öncülük eden liderlerin, aylaklık karşıtı sözleri derlendiğinde bunların daha çok çalışmanın erdem olarak görülmesi ve tembelliğin yerilmesi ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. İşte bunlara birkaç örnek: Hz. Ali (599-661), *"Çalışanlar, kötülük düşünmeye vakit bulamazlar; tembeller ise kendilerini kötülükten kurtaramazlar."* Voltaire (1698-1778), "*Çalışmak; insanı can sıkıntısı, kötü alışkanlıklar ve yoksulluk gibi üç önemli beladan kurtarır.".* Protestanlığa göre, çalışmak ibadettir. Bu yüzden olsa gerek; Max Weber (1864-1920), kapitalizmin Protestanlığa çok şey borçlu olduğunu ileri sürerken haklıdır. Onun "*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu"* adlı bir eser yazarak konuyu enine boyuna tartışmış olması da tesadüf değildir. Ona göre, Protestanlığın; insanlardan büyük bir çalışkanlık içinde yaşayıp, hazdan ve müsriflikten uzak durmalarını beklemesi; Batı toplumlarında sermaye birikiminin ve zenginleşmesinin zeminini oluşturmuştu. (1985) Bu yüzden, 19. yüzyıl İngiltere'sinde uzun çalışma saatlerine itiraz edenlere Protestanlar, "*çalışmanın erkekleri içkiden ve zinadan; çocukları ise yaramazlıktan* " koruduğu cevabını vermişlerdir. Burada sunulan sözler ve tembellik karşıtı söylemler hiç de aylaklıkla ilgiliymiş gibi durmuyor. Ancak, zaman zaman bu cümlelerde geçen "tembellik" terimleri aylaklık olarak çevrildiği için iki kavramın özdeş anlam içerdiği zannedilmiştir.

Protestanlara karşı çıkan Bertrand Russell'a göre ise Hıristiyanların çalışmayı övmesinin ve aylaklığı günah saymasının arkasında başka sebepler vardır. Ona göre, aylaklığın bir günah olduğu fikrini zenginler uydurmuştur. Çoğunluğunu toprak sahiplerinin oluşturduğu o zamanki zenginler, kendi çıkarlarına uyduğu için çalışmayı övüyor ve kutsal kitaplara dört elle sarılı-

yorlardı. (1990: 12,13) Fakat Russell'ın burada söylediklerine çok dikkat etmek gerekir; çünkü aylak denince Russel, daha çok zenginler sınıfını kastetmektedir. Çünkü onlar bedenen çalışmıyor, köle ya da hizmetçilerini çalıştırıyorlardı. Yani o; paradoksal bir şekilde aylak olan bu zengin sınıf, kendileri aylak olduğu halde aylaklığa karşı çıkmaktadırlar. Çünkü onlara göre, aylaklık sadece bu sınıfın, yani kendilerinin hakkıdır. Russell, Antik Yunan ve Sanayi devrimi sürecini kastederek, o zamanki aylak sınıf olmasaydı insanlığın barbarlıktan kurtulması ve medenileşmesi mümkün olmayacaktı demektedir. Nitekim sanatı geliştiren bilimsel ilerlemeyi sağlayan, kitaplar yazan, felsefeler ortaya atan ve toplumsal ilişkileri inceleyenler bu aylak zenginler sınıfındandır. (1990: 25) Burada Luterci dini yorumu ile kapitalizmin doğuşunu birlikte değerlendirirsek doğal olarak her ikisinin de aylaklıktan nefret edeceği açıktır. Mesela Luther'in dinsel yorumu ekseninde, 1700'ler boyunca Püriten[1] iş etiğini, iş ve aile sorumluluğunu yeniden yapılandırmıştır. Özellikle boş duranları israfçılar olarak suçlayan Püritanizm; aylaklığı, hedonizmi harcamayı, başıboşluğu günah olarak nitelendirdi. Bu yaklaşımın ürünü olan Batı toplumu bu sayede tasarrufa yöneldi, sermaye biriktirdi ve kapitalizmi oluşturdu.

Bugün biz, yukarıda geçen sınıflı aylakların ortaya koydukları yaşam tarzlarına "yaratıcı aylaklık" adını veriyoruz. Bu anlamda aylak, beden gücü ile çalışmayan anlamına gelmekteydi. Bu kişi bağımsız hareket edebilir ve kalıpları kırabilirdi. Fakat bunun için bazı süreçleri aşması ve özgürleşmiş olması gerekir. Ali Şeriati'nin (1933-1977) deyimiyle bunu başarmak için o kişilerin dört zindandan kurtulması gerekir. Nedir bu zindanlar? Bunlar: tabiat, toplum, tarih ve insanın kendi kendisidir. Ona göre; bunların ilk üçünü- sırasıyla- doğa bilimleri, sosyoloji ve tarih ilmi ile aşmak mümkündür ama sonuncusu olan insanın kendi zindanını aşması ancak aşkla mümkündür. (Şeriati, 2013).

Bu durumda aylak zenginler, köylü sınıfını sanayi devriminden sonra burjuvazinin fabrika işçilerini tembellik etmekten sakındırırken yaptıkları şey bizatihi aylaklığın kötü olduğunu belirtmek değil; fakirlerin aylak olmasını kınamalarıdır. Kısacası onların gözünde, aylaklık zenginin hakkı fakirin ise lüksü olarak görülüyordu. Çünkü herkesin çalıştığı ya da hiç kimsenin

[1] Mutaassıp olan kişi ya da aşırı gelenekçi İngiliz mezhebine bağlı kimse.

çalışmadığı bir toplumsal yapıda aylak sınıfı oluşamaz. Bir kısım insanın aylak kalabilmesi için büyük bir kesimin canla başla çalışması şarttır. Nitekim Antik Çağda bilim ve felsefenin doğuşu ile yoğun köle nüfusuna sahip olma arasında bir ilişki vardır. Bu anlamda yaratıcı aylaklık aynı zamanda bir sınıf davranışı olarak karşımıza çıkar.

Aslında aylaklığı "teorik düşünmeye yönelme" anlamında anlayan yukarıdaki görüşün kökleri Aristoteles'e (M.Ö. 322 ve 384) kadar uzanır. O da felsefenin doğuşu için aylaklığın şart olduğunu ima eder. Aristoteles "İlk Felsefe" adını verdiği Metafizik ilminin önemini anlatırken aylaklığa ilişkin şu belirlenimde bulunur: "Çünkü hemen hemen hayatın bütün ihtiyaçları ve konforu ile ilgili şeyler tatmin edilmiş olduğunda böyle bir bilgi (felsefe/metafizik) aranmaya başlanmıştır. O halde bizim onu başka herhangi bir yarar için değil; kendi amacı için var olan insana özgür insan diyorsak, aynı şekilde bu bilimi biricik özgür bilim olarak aramaktayız. Çünkü yalnız o kendi amacı için vardır." (2010: 84) Bu konuda Kierkegaard'ın söylediği de benzerlik arz eder. Onun ifadesi ise aynen şöyledir: "Aylaklık bir kötülük değildir; hatta aylaklık hissinden yoksun her insan bu özelliğiyle ancak bilincinin insanlık seviyesine henüz yükselmediğini gösterir." (2000: 58)

Russel bu noktadan bir adım daha ileri giderek, sadece felsefeyi değil tüm uygarlığı aylak sınıfın yarattığını düşünüyordu. Ona göre, bu sınıf olmasa insanlığın barbarlıktan kurtulması ve medenileşmesi mümkün değildi; çünkü dünyayı değiştirenler daha çok hiç durmadan çalışanlar değil, düşünmek ve yaratmak için boş zamanı olan aylak kişilerdir. İşte bu noktada o, tam da Aristoteles'i tekrar ediyor ve aylaklığı boş zamana sahip olan kimselerin davranışı olarak tanımlıyor. Özellikle köleci toplumların aylaklığa daha çok zaman ayırdıkları ve hayat için zaruri olmayan eylem ya da araştırmalara yöneldikleri söylenebilir. Bu anlamda, Thales (MÖ 624-546), bir bilim adamı-filozof olarak, Sokrates ise bir bilge filozof tipini temsil eden kişi olarak iki tipik aylaktırlar. Öyleyse aylaklık, tembellik değildir. Aristoteles'in dediği gibi sırf zaruri ihtiyaçları karşılamak için değil de sadece merak ve hayret duygusunun peşinde giden kimseler, kelimenin gerçek anlamında aylaktır. Onlar ne tembel ne de boş gezen kimselerdi ancak yaptıkları iş faydaya yönelik değil sadece kendi amacı için, yani bilmek içindi. Bilmek amacıyla araştırma, incelme ve tartışma yürüten bu kimseler hiç şüphesiz bir dönemin önde gelen filozoflarıdır. Öyleyse filozofluk bir aylaklık işidir.

Alman kökenli Marksist Walter Benjamin (1892-1940) ise aylak teriminin karşılığı olarak *flâneur* kelimesini kullanır. 19. yüzyılda bir mimari mekân olarak üretilen pasajlarda, alışveriş için değil de gözleme ve izleme amaçlı aylak aylak gezen kimseler "*flâneur"* olarak adlandırılıyorlardır. Bunlar bizim kabul ettiğimiz olumlu anlamda ne ciddi bir üretici ne de ciddi bir tüketicilerdir. Bu pasajlar adeta onların evi, kendileri de bu mekânların filozofudurlar. O kalabalık arasında gezinen, herhangi bir sorumluluğu olmayan *flâneur*; dışarıdan bakıldığında boş ve anlamsız geziyor olsa da bir dedektif gibi bakan ve izleyen birileri olarak onlar, diğer kuru kalabalıktan ayrılır. Onlar kalabalıklar içinde anlam arayışını sürdüren bir filozof gibi, olup biteni sorgulayıcı bir tarzda gözlerler. İşte bu yönleriyle *flâneur* Benjamin'in aylak adamıdır ve bu aylaklar aynı zamanda birer filozoftur. Fakat her kalabalığa karışarak boş gezen kişi aylak değildir, onların çoğu tüketim çılgınlığına dâhil olmuş sıradan kimselerdir. (Saygın, 2004:277-78) Günümüzde bu aylaklık türüne en yakın olan aylaklık ise sanal alemde gezme şeklinde gerçekleşen "siber aylaklık" denen dijital aylaklıktır. Bankacılık ya da finansla ilgili web siteleri çevrimiçi alışveriş ve açık arttırma siteleri, sohbet odaları, seyahat/tatil rezervasyon ile kariyer siteleri gibi bireysel siber aylaklık; bu aylaklık biçiminin en önemlilerindendir. Bunun yanında e-posta kullanımı, tartışma listeleri, sanal topluluklar, dosya indirme, blog sayfalarına girme gibi sosyalleşme siteleri ile haber ve spor sitelerinde dolaşma türünden haber takibi olan siber aylaklık biçimleri de vardır. (Kalaycı, 2010:54)

Geldiğimiz bu noktada, aylaklığın artık bir sınıfın davranışı olduğu iddiası sarsılmaktadır. Bir insan hali ya da yaşam tarzı olarak aylaklık, genel anlamda bir sınıf farkı içermez; hem fakirlerin hem de zenginlerin aylak olması mümkündür. Aslında her çağda zengin olmayan ancak aylak davranabilen insanlar var olagelmiştir. Fakat genellikle zenginler bedensel olarak daha az çalıştıkları için aylak sınıf denildiğinde mülk sahibi, para sahibi olup; hayatın zaruri ihtiyaçları için çalışmak zorunda kalmayan kimseler, teknik anlamda aylak olarak görülmüşlerdir. Hemen hemen her toplumda üst sınıf daha çok yönetim işleri, dini işler, savaşçılık ve av ile vakit geçiriyorlardı. Bu yüzden aylak denildiğinde daha çok fiziken sanayi işlerinden uzak duran bu sınıf akla geliyordu. (Veblen, 2005:20) Ancak fakir aylaklar ya çok fazla dikkat çekmemişler ya da sadece tembel olarak suçlanıp geçilmişlerdir. Aylaklar; yapan değil yaptıran, emir alan değil emreden pozisyonunda ol-

dukları için aylaklığı bir sınıfa has gören düşünürler bu yönüyle haklıdırlar. Russell bu yüzden, insanları Marks'ın (1818-1883) aksine üç sınıfa değil iki sınıfa ayırır. Bunlardan birincisi, maddeyi işleyip farklı formlara sokanlar; ikincisi ise bu işlerin yapılması için emreden, söz söyleyen sınıftır. İşte aylaklar ona göre bu ikinci grup içinden çıkarlar. (1990: 11,25)

Fakat bu açıklamalardan yine de aylakların tembel oldukları yargısına ulaşamayız; çünkü onlar kendi işlerinin çalışkanıdırlar ama işçiler gibi onları fiilen çalışırken pek görmeyiz. İşte onlara aylak denilmesinin asıl sebebi çalışmamaları değil sadece bedenen çalışmamalarıdır. Nitekim Türkçede "aylak çadırı" diye adlandırma bize aylaklığın her zaman olumsuzluk içermediğini gösterir. Aylak çadırı, o işyeri ya da işyerinde çalışan insanların korunması için bekçilik yapan, bugünkü anlamıyla güvenliği sağlayan kimselerin çadırına verilen addır. Öyleyse bu çadırdaki kişi boş boş beklediği ve etrafı kolaçan ettiği için aylak kabul edilmektedir. Aslında onun da bir sorumluluğu ve bir işi var; ama işini hareket etmeden ya da çok fazla bedensel bir faaliyet yapmadan yürüttüğü için, vazifesini gözleme ve izleme faaliyeti ile ifa ettiği için ona bekçi (aylak), çadırına da "aylak çadırı" denilmektedir. Bu aylaklığın Türkçede "bedenen iş yapmamak" anlamına geldiğini gösterir.

Özellikle sanayi öncesi klasik dönemde çalışmak fiili olarak emek; yoğun çalışma olduğu için bugünkü anlamda düşünce yoğunluklu çalışmalar ya da fikir işçiliği diyebileceğimiz meslekler, sadece zengin sınıfa mahsustu. Bu tür bedenen iş yapmama aylak sınıfa, yani çoğu zengin olan insanlara ait bir tutumu temsil ediyordu. Her zaman olduğu gibi bugün de bir masada oturan ve fabrikayı yöneten işletmeyi işleten bir müdür, görünüşte boş oturuyor olsa da aslında bir işte çalışmaktadır. Yine bir işveren fabrikasında gezerken, otururken ve düşünürken de çalışmaktadır. Bu yüzden onlar, klasik anlamda aylaktır. Bu yönüyle aylaklığın bugün de bir sınıf boyutuna sahip olduğu söylenebilir. Ancak bu fikir işçiliğini farklı sınıflarda ve özellikle orta sınıftan çıkan insanlar yapmaktadır. Bunun yanında fakirlerin boğaz tokluğuna çalışmaktansa; az kazanıp, az yemek ya da az tüketmek gibi bir tercihte bulunmasına hiç kimse mâni olamamaktadır.

Sanayi sonrası mekanik ağırlıklı bir üretim tarzı, özellikle bilgisayar teknolojilerinin yoğun olarak kullanıldığı çağımızda ise sırasıyla elektronik ve dijital çağ diyebileceğimiz bir üretim ve iletişim dönemi yaşanmaktadır. Bu ister istemez bedensel çalışmayı azaltmış ve işçilerin de aylak olmalarına

imkân tanımıştır. İletişim aracı olarak internetin yaygınlaşması sonrasında insan hayatında el işçiliği ve bedensel çalışma yerine fikir işçiliği ya da teknoloji destekli iş yapmaya bırakmış ve buna bağlı olarak bazı yeni meslekler doğduğu gibi pek çok klasik meslek de tarihe karışmıştır. Bu yüzden günümüzde aylaklığın tekrar tanımlanması ve yorumlanması gerekmiştir. Nitekim; eskiden boş oturan ya da çalışmayan denildiğinde daha çok bedenen çalışmayan anlaşılmakta iken günümüzde çalışmayan kimse denildiğinde bir işte resmen istihdam edilmemiş ya da kendi hesabına bir meslek sahibi olmayan kişi anlaşılmaktadır.

Çağımızda fakir ancak bu fakirliğinden kurtulmak istemeyen; az çalışan, az tüketen ve hiç kimseye minnet etmeyen insanlar mevcuttur. Batı'da sanayileşmeye ya da aşırı uzmanlaşmaya tepki olarak doğan Hippilik misali, bilinçli aylak olma tutumu sergileyen insan tipinin yavaş yavaş bütün dünyada yaygınlaşma imkânı vardır. Kierkegaard, aylaklığın insanların servetini kaybetmesine yol açabileceğini ancak yüce gönüllü bir insan olan aylağın buna aldırmayacağını söyler ve asıl tehlikenin bu kazanç kaybı değil sıkılma olduğunu belirtir. (2000: 57) Ancak bu yeni gelişme sürecine giren aylaklık yönelimini olumsuz bir anlam kazanan sosyal aylaklıktan ayrı tutmak gerekir. Nitekim büyük bir sistem içinde ya da grup halinde; çalışma sahasında performansını saklayan, kalabalık içinde kaynayan ve bu yüzden fark edilmesi zor durumlarda vazife ya da sorumluluğunu yapmayan kişilerin tutum ve davranışları sosyal aylaklık olarak tanımlanır. Bu negatif bir aylaklıktır ve etik bir problem olarak algılanmaktadır. Bunun karşısında bir kişi aylaklık yapıp bazı haklar ve kazançtan mahrum kalabilir. Bu bilinçli bir tercihtir.

Aylaklık fiili olarak iş yapmama, hareket etmeme ya da izleme, gözleme ve gezme biçiminde pasif eylemler olduğu için; onların ne yaptıkları ne ürettikleri ilk bakışta kavranamaz. Fikir işçiliği veya düşünme etkinliği bu durumları anlatmak için uygun örneklerdir. Bunların bütün yapıp ettikleri düşünmek ve söz söylemektir. Nasrettin Hoca'nın pazarda papağanın yüz akçeye satıldığını görüp gidip evinden hindisini getirerek yüz akçeye satmaya çalışması, buna verilecek diğer güzel bir örnektir. Kendisine "Hocam! Şaka mı yapıyorsunuz, hindi yüz akçe etmez." diyenlere, Hoca papağanı kastederek "Ama siz el kadar kuşu yüz akçeye satıyorsunuz da benim kocaman hindim niçin yüz akçe etmesin?" diye çıkışır. Bunun üzerine, "Ama hocam bu kuş konuşuyor." dediklerinde, Hoca da, "İyi ya benim hindim de

düşünüyor!", diyerek taşı gediğine koymuştur. Demek ki çalışkanlık zihnen de olabilecek bir faaliyettir. Seneca (MÖ 4-MS 65) bazı filozof ve bilgelerden bahseder ve onların; her ne kadar kendi ülkelerinde ordular yönetmemiş, kanunlar yapmamış ve devlet yönetmemiş olsalar da nasıl yaşanması gerektiğini savundukları gibi yaşadıkları için bütün milletlerin kanun koyucusu olduklarını söylet. (2019: 22,23) O halde, günümüzde aylaklığı tanımlarken bu farka özellikle dikkat etmemiz gerekmektedir. Martin Duberman'ın yazdığı *Aylak Kerouac* oyunu Amerika'da aylaklığın bu anlamda anlaşılmasında etkili olmuştur. Oyunda avare, gezip tozan, nezaket kurallarını ve toplum baskısını hiçe sayan, adeta Sokratesçi Kynikler gibi yaşayan bir grup yazarın yaşantısından kesitler sunulmaktadır. (Duberman, 2006)

Günümüz toplumunda aylaklık sıfatı, bilinçli olarak çalışmak istemeyen ve Türkçedeki deyimle söylersek "kendi yağıyla kavrulan" kişidir. Bu anlamda aylak; az üreten, az tüketen ve mümkün oldukça başkasına muhtaç olmadan yaşayan, kimsenin minneti altında kalmayan ama gücünü ve imkânlarını ağırlıklı olarak sevdiği işler için harcayan zengin ya da fakir olsun bağımsız ve özgür kimselerin sıfatıdır. Aylaklık bu yönüyle asalaklardan ayrılırlar; çünkü asalaklık açıkça bir ahlaki zaafın ürünüdür. Tabiri caizse aylak biri, asalakların aksine; verirse başkasına değil kendine zarar verir. Ancak bu ciddi farklılığa rağmen çoğunlukla asalak ile aylak birbirine çok karıştırılmaktadır. Mesela Montaigne *Denemeler* adlı eserinde "Kadınların süs ve aylaklıklarının bizim alın terimiz ve emeğimizle beslenmesi gülünç ve haksız bir şeydir." (2011:147) derken aslında kadınların asalaklığına vurgu yapmaktadır.

Yeniden sanayileşmeye dönecek olursak konunun anlaşılması kolaylaşabilir. Sanayileşmenin insan ve doğa üzerindeki zararlı yönleri ortaya çıktıktan ve insan hakları ile demokrasideki gelişmelerden önce, Batı'da; sonra da bütün dünyada yaygınlık kazanmaya başladıktan sonra, bunun bazı sözleşmeler üzerinden işçi haklarına yansımaları olmuştur. "Esnek çalışma" ve "evde iş" kavramları bu haklar arasında akla ilk gelen örneklerdendir. Bu yol ile çalışanlar, esnek çalışma saatleri ile kendi çalışma saatlerini ya da günlerini planlama ve bazı özellikleri olan işleri evde yürütme imkânına kavuşmuşlardır. Bir diğer yönden, sanayileşme ile gelen seri üretim, insana az zamanda ihtiyaç duyduğu şeylerin üretilmesini sağlayarak daha fazla boş zaman kazandırmıştır. Bu sayede, az da olsa fakirler de aylaklık yapma

imkânı kazanmış ve aylaklığın tabana yayılma imkânı artmıştır. Ancak ideolojilerin güçlenmesi ile birlikte 20. yüzyılda aylaklığın tabana yayılması akamete uğramıştır. Her ne kadar üst sınıf aylaklığını yerden yere vuran Marx; ezilen, sömürülen işçi sınıfına tanınmış olan boş zaman ve olanaklar sayesinde; onların sanat, bilim vb. alanlarda kendilerini gerçekleştirebileceklerini savunsa da (Coşkuner, 2014:23) komünist devletler ve sosyalistler; genelde çalışanların bu boş zamanını kendi ideolojilerini kabul ettirmek için hoyratça kullanmaktan geri durmamışlardır.

Baştan aşağı gayret, hareket, eylem ve mücadele öneren çağdaş ideolojilerin çoğunun aylaklığı benimsemeyeceği zaten baştan bellidir. Çağdaş hayat tarzı ile her ne kadar seri üretim ihtiyaçları daha kısa zamanda karşılandığı için boş zaman üretilebileceği beklentisi var idiyse de bu kez ihtiyaç kalem ve oranları arttırılarak, insanlar daha fazla çalışmaya yöneltilmiştir. Buna rağmen yine de tüketimi kısıtlanan ya da rahatını ikincil ihtiyaçlara tercih eden insanlar olsa da ideolojilerin yaygınlaşması ile bu insanların boş zamanları da istila edilmiştir.

Kısacası 20. yüzyılda aylaklığa hemen hemen hiç yer yoktur; çünkü yapılacak o kadar çok iş vardır ki durup dinlenmek-sadece daha sonradaha iyi çalışmak için kabul edilen bir aradır moladır, teneffüsüdür, tatildir veya üniversite hocalarının yaptığı gibi *sabatical*[2] olmak içindir. Hatta çoğumuz; hafta sonu bir veya iki gün avarelik etmek, yatmak veya zevk aldığımız işleri ve hobilerimizi yapabilmek için hafta içi beş gün durmadan dinlenmeden çalışmaya razı oluruz. Yıl bazında bakacak olursak, çoğu batılı için on bir ay canla başla çalışmanın mükâfatı bir aylık tatil ya da avarelik/aylaklık hakkı kazanmaktan başka bir anlam ifade etmez.

Bu açıklamalar avarelik, aylaklık ya da boş zaman için insanların ne kadar ciddi fedakârlıklara katlandıklarını göstermektedir. Hatta bir ömür çalışıp para kazanmamızın ve hayatta karşılaştığımız zorluklara karşı dayanma gücümüzün arkasında yatan en önemli sebeplerden biri de emekli olma arzusudur. Ömrümüzün son yıllarında yan gelip yatmak, emekli olarak aylaklık etmek için 40-50 yıl durmadan çalışırız. Daha ileri giderek söyleye-

[2] *Sabbatical* kelimesi, İbranice '*Şabat*' yani, haftanın yedinci günü olan Cumartesinden türetilmiştir. Tevrat Yahudi halkına o gün hiçbir iş yapmamalarını ve dinlenmelerini emreder. Bir akademisyenin s*aabbatical* olması demek akademik faaliyetlerine bir yıllığına ara vermesi ama yine de ücretinin ödenmesi demektir. Bu arada o ilmi gezi, araştırma ve inceleme yaparak kendini yenilemiş olur.

cek olursak bazılarımız için cennet arzularımız bile bu yan gelip yatma, iş yapmama, yani aylaklık etme için bir motivasyon unsuru olarak görülebilir. Bu açıdan bakacak olursak, bütün yapıp etmelerimizin arkasında paradoksal olarak güçlü aylaklık arzusu yatmaktadır. Bunun sınıfla açıklanması kolay değildir. Öyleyse hayata yön veren, bizi eylemlere sevk eden arzularımız aynı zamanda bu avarelik hissinden ve aylaklık motivasyonundan da ciddi anlamda beslenmektedir.

Böylesine; hayat için önemli olan bu aylaklık hissinin nereden geldiğini araştırmak, onun iyi mi kötü mü olduğunu ciddi anlamda ortaya koymak her nedense hemen hemen hiçbir ilim adamının ve araştırmacının dikkatini çekmemiştir. Mesela insan davranışlarını inceleyen Psikoloji biliminin bu konuda ciddi bir teori geliştirmemiş olması da ilginçtir. Aynen kapitalist sömürü düzenin etkisiz kılınması için aylakça bir yaşantının alternatif olarak düşünülmemesi gibi. Böylece 20. yüzyıla gelene kadar ne Felsefe ve Sosyolojide ne de psikolojide bu hususun araştırılmasına yönelik ciddi bir çaba olmuştur. Belki bu üç bilgi arasında Sosyolojide yapılanlar diğerlerine nispeten kayda değer bulunabilir.

Düşünce tarihinde aylaklık konusunda yazılıp çizenlerin azlığı ve literatür kıtlığının arkasında yatan en önemli sebep belki de ilim adamları ya da düşünürlerin aylaklığa atfettiği anlamdır. Onların bir kısmı; boş bir şey ya da kötü, lanetli bir insan davranışı olarak bilinen aylaklığı övmek istemezken; bir kısmı da aslında aylaklığı çok da kötü görmedikleri halde toplumsal baskı karşısında onu övmeye cesaret edememişlerdir. Muhtemeldir ki bir kısım yazar ya da düşünür de aylaklığı övmeye yeltenmiş ama bunun sonucunda tembellik gibi bir kötülüğün meşrulaşmasından çekinmişlerdir. Bugün aylaklığı ciddi anlamda problem ya da konu eden eserlerin sayısı iki elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır.

Ne zaman ki sömürge hareketleriyle ülkelerin yer altı ve yer üstü kaynakları ile insan gücü tüketilmeye, sanayi devrimiyle üretim-tüketim çılgınlığını besleyen kapitalizm güçlenmeye, ideolojilerin çılgınca dünyayı değiştirme mücadeleleri yaygınlaşmaya başladı; o zaman, insanlar kendilerini bir bunalım ve yılgınlık içinde hissettiler. Bu dönemde çalışmama, tembellik etme, kısaca aylak olma hakkından da bahsedilmeye başlandı. Nitekim demokrasi ve insan hakları çağımızın temel paradigmaları olarak insanlara seyahat etme özgürlüğü, inancını gizleme hakkı verdiği gibi aylak olma hak-

kını da demokratik bir hak olarak tanımaya başladı. Aylaklar da bu paradigmayı kullanarak kendilerini ifade edebilme imkânına kavuşmuş oldu. Bunun en belirgin yansıması ise dünyanın çeşitli yerlerinde gruplar kuran, dergiler çıkaran ve bugünkü sanal dünyanın imkânlarını kullanarak çeşitli adlar altında dijital dünyada örgütlenip kamuoyu oluşturmak için siteler kurmuş olan çok sayıda aylak grupların varlığıdır. Bunlar bir yandan aylaklığın bir yaşam tarzı olduğu, tembellikle özdeşleştirilemeyeceğini özellikle vurgulamaya çabalamakta, bir yandan da aylakça bir yaşantı sürmeye çalışmaktadırlar. O halde aylaklığın uzun vadede kapitalizmin karşısında başarılı olacak bir hayat felsefesi geliştirmesi mümkündür. Konun daha iyi anlaşılabilmesi için tekrar insanları aylaklıktan uzak tutmak isteyen kapitalizmi de ele almalıyız.

Aslında teknik anlamda biri idealist felsefeden, diğeri materyalist felsefeden kalksa da kapitalist ve sosyalist ideolojiler ya da onlardan etkilenen/esinlenen siyasi hareketler felsefenin dünyayı ve insanı bilme ve anlama çabası yerine; -Marks'ın dediği gibi- artık dünyayı değiştirmeye yönelmek gerektiği fikrinden hareketle, değişmenin bizatihi bir değer gibi algılanmasının yolunu açmışlardır. Bu da ister istemez çalışmayı yüceltmenin yanında değişmenin ne yönde olacağı hususunda çok ciddi insan kıyımlarına ve çatışmalara yol açan ve hala etkisi devam eden ideolojik savaşlara neden olmuştur. Haliyle aylaklık konusunu işlerken bu sürecin de göz ardı edilmemesi gerekir çünkü kapitalistlerin gözünde boş zaman, serbest zaman değildir. İnsanların kendi başına kalıp alternatif bir düşünceye yönelmesi ya da yeni bir emekle iş üretmeleri egemen ideolojiler için tehlike arz eder. Kapitalistler için bu boş zaman, tam da kendi ideolojilerinin empoze edilmesi için kullanılacak bir zamandır. Nitekim onlar boş zamanı eğlence ile doldururken aynı zamanda bu uygun duygusal ortamda bir yaşam tarzı olarak kapitalist ideolojilerini kazandırmışlardır; çünkü bu ortamda kazandırılacak bir ideolojiyi fark etmek kolay değildir. (Hıdıroğlu, 2019: 31) Bu yüzden günümüzde farklı ideolojik söylemlere sahip pek çok grubun ortak özelliği kapitalist yaşam tarzlarıdır.

Bugün tartışmasız bir hâkimiyet kurmuş olan kapitalist sömürü düzeni, aslında gücünü ideolojik yönünden çok; insanların kazanma ve tüketme hırsından almaktadır. Ona karşı çıkan ideolojiler son asırda hem kendi aralarında hem de kapitalizm karşıtı mücadelelerinde düşman olarak gördükleri

kapitalist hayat tarzı içinde kalarak mücadele etmişlerdir. Bu çatışmadan galip çıkan ise kapitalizm olmuştur; çünkü maddi ve ekonomik yönden güçlenme motivasyonu içinde olan ideolojiler, er ya da geç kapitalist çarka dâhil olmaktadır. Maalesef bu ideolojiler hâkim güçlerin; doğayı, insanı ve değerleri sömürmesine mani olmak şöyle dursun; tam tersine, bu sömürü düzenine isteyerek ya da istemeyerek destek olmakta ve onu meşrulaştırmaktadır. Bugün, sanayileşme ile yüz yüze gelen, büyük sosyal problemler ve çevre felaketleri yaşayan ülkelerin insanlarının, büyük bir kısmı ideolojiler aracılığıyla çözüm bulma iddiası ve idealinden vazgeçmiş olmakla kalmayıp kapitalist yaşam tarzının dayattığı üretim-tüketim çılgınlığına gönüllü olarak dâhil olmuşlardır. Bu arada ideolojiler insanlığın binlerce yılda ürettiği bazı temel değerleri aşağılayarak, eleştirerek; hatta bazılarını ideolojik enstrüman olarak savunarak- daha doğrusu kullanarak- aşındırmış, tüketip yok etmişlerdir. Bu değerler arasında kardeşlik, eşitlik, demokrasi, adalet ve insan hakları ilk akla gelenlerdir. Bu noktada en son ortaya çıkan anarşist, feminist ve ekolojist ideolojiler ve hareketlerin durumu da çok farklı sayılmaz; çünkü bunlar da en nihayetinde ideolojik yönelimlerin birer ürünüdürler.

Derin Ekoloji ya da Dip Ekoloji denen yaklaşımın ayırt edici özelliği yaşanan çevre problemlerinin görünenden çok; daha dipte duran felsefi nedenlerden kaynaklandığını ortaya koymaya çalışmasıdır. Bu yönüyle dar anlamda bir ideoloji değildir. Fakat bunu başarmak için onlar; bitki, hayvan ve tabiattaki diğer cansız varlıkların birliğini savunan; ekonomik, felsefi ve ruhsal olmak üzere bütüncül bir yaklaşım geliştirmek gerektiğinde ısrar ederler. Bu, bir nevi egemen dünya görüşünün yani kapitalist dünya düzeninin eleştirisidir. Derin Ekolojiyi savunanlara göre çevre problemleri karşısında öyle bir bilgi alanı ve tutumu geliştirmeliyiz ki bu bilgi sahası bir yandan acil çevre problemlerinin çözümüne ilişkin bir şeyler başarsın, diğer yandan da çevreyi koruyucu ya da çevre problemlilerinin oluşmaması için gerekli olan bir eko-felsefe diyebileceğimiz hayat felsefesi üretilebilsin.

İşte bu eko felsefeye destek olacak hayat biçimlerinden birisi aylak yaşama tarzıdır. Yani az üretmek, az tüketmek ve üretirken çevre dostu bir ekonomik büyümeyi gözetmek. Çevre olayına, Derin Ekoloji ile bakan ya da yeni Çevre Felsefeleri geliştirmeye çalışan gruplar kendi içinde tutarlı ve bütünlüğü olan öğretilere ihtiyaç hissettiklerini itiraf etmişlerdir. Bunun için karşılaştıkları zorlukları yenebilmek için şiirden uzak doğu dinlerine,

siyasal eylemlerden sivil itaatsizliğe varana kadar pek çok konuda kendilerince çözümler üretmeye çalışmışlardır ki bu bir yönüyle aylak hayat tarzına hizmet etmektedir. (Önal, 2016: 467) Bu aylaklık hissine bugün, bireylerin sevdiği işleri yapması, az da kazansa mesleğini hobilerinin uzantısına dönüştürmesi mücadelesi olarak da bakabiliriz. İşte bu bütüncül bir bakıştır ve aylaklığı sadece bir sınıfın davranışı ya da yolu olarak gören yaklaşıma karşıdır. Tabiri caizse bu çalışmada savunulan, sınıfsız aylaklıktır.

Belki bu ideoloji çağında sömürü düzenlerine karşı ciddi hareket imkânlarına sahip olan kurum dindi. Ancak sanayileşmenin güçlenmesi ve dindarlığın azalmasına ters orantılı olduğu için bu dine dayalı başkaldırı ya da direnme başarılamadı. Yani dindarlar, insanlığın temel değerlerini korumak için ideolojilerden daha başarılı bir mücadele yürütebilir ya da güçlü inanç sistemlerine dayanarak evrensel değerlerin yaşatılması için alternatif bir hayat felsefesi sürdürebilirlerdi. Dünyanın şu ya da bu köşesinde bu tür mücadele veya farklı yaşam biçimleri ile dindarlar yine da bazı başarılar elde ettilerse de dünyanın pek çok yerinde ve özellikle Ortadoğu'da Hıristiyanlık ve İslam'ın klasik kardeşlik, hoşgörü ve tahammül kültürü çok geçmeden farklı bir yönelim içinde buldu kendini. Özellikle ideolojilerin etkisiyle dindarlar, sanki kapitalist ve sosyalist ideolojilerin antitezi gibi davranarak, devlet yönetimine ve siyasete talip oldular ve dinlerini sanki bir ideoloji gibi okumaya başladılar ki bu onları ya antikapitalist ideolojilerin akıbetine uğrattı ya da zamanla onlarla uzlaşacakları ilerlemeci mücadele biçimi içinde eritip tüketti. Hâlbuki hiçbir şeyin taklidi aslını geçemeyeceği gibi, antitezi de en nihayetinde karşı olduğu tezi güçlendirmekten başka bir işe yaramayacaktı.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen farklı bir yol mümkün müdür, diye tartışmak istediğimizde karşımıza yine ya dinler ya ideolojiler ya da hayat felsefeleri çıkmaktadır. Dinler açısından baktığımızda, bir orta yol olarak; sevgi, barış, kardeşlik, merhamet, yardımlaşma, diğerkâmlık, fedakârlık gibi saf manevi değerlerden yola çıkarak bir nevi manevi kalkınma çabasıyla sömürü düzenine karşı etkili sonuçlar verilebilir. Ancak burada nihai başarı; ideolojilerle özü bozulmamış dini değerlerin öne çıkması, dinlerin saf hallerine dönmesi kaçınılmazdır.

İkinci olarak; anarşizm, ekolojizm ve feminizm akla gelebilir ama bazı farklılıkları olsa da bunlar da en nihayetinde bir ideolojidirler. Bu; dini,

manevi ve ideolojik alternatifler dışında kalan aylaklık; bir yaşam biçimi olarak kapitalist sömürü düzenine ciddi anlamda antitez olarak ortaya konabilir. Fakat aylaklık, bu tür bir ideoloji olmadığı için örgütlü bir mücadele ortaya koyamaz. Bu çalışmanın diğer alternatifler arasında aylaklığı öne çıkarmasının sebebi, şu ana kadar aylaklığın bir alternatif yaşam tarzı olarak gündeme gelmemiş olması dışında özel bir sebebi yoktur. Ancak aylaklık, ne bir din ne bir ideoloji ne de bir sınıfın başkaldırısıdır. O başlı başına bir tezdir. Bir hayat felsefesi, bir yaşam biçimi ve mutluluk öğretisidir. Asıl amacı kapitalizm ya da diğer ideolojileri alt etmek de değildir. Elbette hazların, refahın, konforun bütün çekiciliğine rağmen tercih edilen bir hayat tarzı olarak seçilmesi ve sürdürülmesi kolay değildir ama klişe ifadeyle söylersek "her seçiş bir vazgeçiştir.".

Peki, insanoğlu bugüne kadar niçin aylaklığı ciddi bir yaşam felsefesi olarak benimsememiş ve insanın özgürlüğünü kısıtlayan sistemler ve onların karşısında olduğunu söyleyen ideolojilerle mücadele etmemiştir? Belki de bu soruya en doğru cevap, insan doğası; mücadele kavramını, hırs çaba ve gayret ile birlikte düşündüğü için aylaklık, bu sıfatlara haiz insanların özelliği olarak görülmediğinden hiç de mücadele yolu olarak akla gelmemiş olabilir. Yani; insanlar, daha az çalışma, daha az üretme ve daha az tüketmeyi bir mücadele biçimi olarak kapitalizmin karşısına koymayı hiç makul görmemiş olabilirler. İkinci olarak da ideoloji sahibi olan insanlar orta bir yol olarak sevgi, barış, kardeşlik, yardımlaşma, diğerkâmlık, fedakârlık gibi manevi üretimler yerine; maddi üretim yoluyla mücadele etmeyi seçtikleri için, dindar ya da maneviyatçı olsalar bile hep "düşmanın silahıyla silahlanın" parolasını maddi hazırlık ile sınırlı tutmuşlardır. Bu noktada, ilk bakışta saçma gibi gözükse de aylaklık ile manevi kalkınma arasında da bir bağ kurulabilir; çünkü her ikisi de maddi olanı ikinci plana itmiş gibi gözüküyorlar.

Sonuç

"İdeolojiler çağı" olarak adlandırılsa yeri olan son iki asrın bize öğrettiği şudur: İster manevi kalkınma ister aylaklık yoluyla isterse de her ikisi ile birlikte çalışmak biçiminde olsun, bir düşünce ya da hareketin başarılı olması onun bir şeyin antitezi olmaması ile kayıtlı değildir. Bu vesileyle aylaklık sonuç itibariyle kapitalizmin antitez olması kastıyla üretilmiş bir ideoloji ya

da dünya görüşü değildir. O, tarihte ve günümüzde özgürce seçilen bir yaşam tarzıdır. Aylak hayat tarzına ilişkin vardığımız sonuç da şudur: Aylaklığın her ne kadar ilk akla gelen anlamı, kültür ve eğitim tarihinin uzantısı olarak tembellik olarak olumsuz bir çağrışım kazanmış olsa da bunun doğru olmadığı açıktır. Nitekim çok özenli bir inceleme ile onun tembellik ve miskinlikten ayrıldığı ve gerçek anlamda dengeli ve gerçekçi bir hayat felsefesi olarak kurulabileceği gösterilmiştir. Çünkü günümüzde eskiden olduğu gibi, aylak olarak tanınan yani fiilen/bedenen çalışmayan kimseler sınırlı sayıda bir elit ya da zenginler grubu değil onlardan çok daha kalabalık insanların sahip oldukları bir potansiyeli temsil ederler. Bu yüzden günümüzde "aylaklık" Antik Yunandaki anlamının çok dışında bir anlam içeriği kazanmıştır. Günümüzde aylak; bir işte çalışması, geçerli mesleklerde istihdam edilmesi halinde bunu yapabilecekken özgürlüğü ve bağımsızlığı seçerek çalışmak istememesi durumunu ifade etmektedir.

Bu bahse konu olan sebepler yüzünden artık aylaklığı bir sınıf ya da ideoloji olarak görmek mümkün değildir. O, her sınıftan ve dünya görüşünden insanların ortak yaşam tarzı üzerinden bir araya gelmelerini sağlayan bir yeni gruplaşma biçimine dönüşme yolundadır. Böylece dini, ideolojik, sınıfsal veya cinsiyete bağlı klasik gruplaşmaların ve ideolojilerin dışında yeni bir felsefeyi temsil edecek gibi gözüken aylaklık; aynı zamanda maddi olmayan medeniyet unsurlarını da taşımayı sürdürmektedir. Ama asıl etkisi, daha az üreterek, daha az tüketerek kapitalist düzenin işleyişine yapılan bir itirazı, bir karşı çıkışı temsil etmesi yönüyle önemlidir. Bu yönleriyle aylaklığı kapitalizmin panzehri olarak görmek de mümkündür; çünkü aylaklık, para kazanmaya ve kariyer yapmaya dayalı bir hırsı değil; gönüllü, merak ve hayret duygusuna dayalı bir bilme ve eyleme güdüsü ile hareket etmeyi temsil eder. Aylak; kimseyi düşman görmez, ideolojik körlüğe saplanmaz, birey olarak davranabilir ve toplumsal baskıyı aşarak riskli kararlar alabilir.

Türk kültüründe de aylaklığın tembellikle özdeşleştirilerek okunduğu ve hatta sanat, duygu ve düşünme ağırlıklı etkinliklerin bir kısmının aylaklıkla ilişkili olarak değerlendirilerek kötülendiği görülmektedir. Bunun en güzel örneği, "Ağustos Böceği ve Karınca" hikâyesi bağlamında okullarda nesillere kazandırılmaya çalışılan çalışkanlık öğüdü ve yararlı iş yapma tembihleridir. Bu yüzden Türk-İslam klasiklerinin aylaklığa yönelik içerikleri gözden geçirilmelidir. Bu; bize hem aylaklığın olumlu boyutlarını

görmemizi sağlayacak hem de sanata, sanatçıya ve hobilere saygıyı öğretecektir. Belki de klasik kaynaklarımızda tembelliği yeren hususları korumalıyız ama her aylaklık önerisini de tembellik olarak yorumlamaktan kaçınmalıyız. Çünkü aylaklık kapısını tamamen kapatmak demek yaratıcılığa, farklı düşüncelere ve hayallere set çekmek demektir. Benjamin'in dediği gibi aylak, bu anlamda filozof demektir. Öyleyse aylaklığın reddi felsefe ve sanatın yok oluşu anlamına da gelmektedir.

Ancak, aylak hayat tarzı bizzat tez olmak için ortaya çıkmıştır. Kaldı ki o, bugüne ait değil insanlık tarihinin tümüne aittir. Nitekim aylak yaşam biçimi kapitalist hayat tarzının aksine sadece zaruri ihtiyaçlarını karşılayacak kadar sevmediği bir işte çalışıp, geri kalan hayatını hobilerine veya hiçbir şey yapmayarak tembellik hakkını kullanmaya ayırabilir. Bir kişi aylak hayat tarzını seçtiğinde birbirine rakip ideolojileri karşısına alan bireylerden farklı olarak, düşmanlarıyla değil; dostlarıyla, en sevdiği yakınlarıyla çatışmak, daha doğrusu mücadele etmek zorunda kalabilir. Bu yüzden onların kendilerini kabul ettirmeleri çok daha zordur, çünkü bu tercihin sevdiklerini kırıp incitme riski vardır.

Aylak hayat tarzı aslında bir mutluluk öğretisidir. Aylak kimse gerçek anlamda bir bireydir çünkü o ne birine bağlı ne de bağımlıdır. Hayat gayesi güzellik ve huzuru yaşamaktır. Aylak bir gün ideallerime kavuşacağım diye yaşamaz her an ve her gün zaten ideallerini yaşar. Geçmişin ve geleceğin değil, anın çocuğudur o. Onun gözünde zaman sonsuza doğru uzanan bir şimdidir. Aylaklık bu bağlamda zamanla ilişkilendirildiğinde normalde bölünmüş olarak yaşadığımız zamanı aşarak varoluşun kendi hali olan orijinal zamanın da içinde, oluş halini anımsama olanağıdır.(Camcı, 2018: 10) Artık durumda zamanı fark etmeyip onu adeta yekpare olarak yaşarız. Zamanın oluşunu bizzat etkilermiş gibi. Bu yüzden aylak kişi, sevdiği şeyleri yaşamasını da yaşadığı şeyleri sevmesini de başarabildiği için mutluluğu daimdir. Bu sayede onun ne düşmanı vardır ne de hep dâhil olduğu bir grubu. Kendinden başka biriyle mücadele halinde değildir. Aylaklığını her an bozmaya çalışan nefsi dışında bir düşmanı da yoktur. Bütün sosyal hayat ve tabiatla dosttur. Ne hırsı ne de mal tamahı olmadığı için Tanrı ile de dosttur o. Amiyane tabirle söylersek aylaklık; insanların sevdiği iş ya da hobisini sürdürmesi, kimseye bağımlı ya da bağlı olmaması yönüyle bir tür mutluluk öğretisidir. Tabiri caizse bu makalede savunulan

ana tez hem sınırsız hem de sınıfsız aylaklıktır. Bu yönüyle yeni değil ama yeniden öne çıkacak bir mutluluk öğretisidir.

Kaynaklar

Aristoteles (2010). *Metafizik*. (Çev. A. Arslan). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Arslan, N. (2011). Osmanlı ve Rus Toplumlarında Medeniyet Değişmesi: Bihruz'lar ve Oblomov'lar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 18 (1), 47-80.

Atılgan, Y. (2012). *Aylak Adam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Augustine (1968). *City of God, Volume III: Books 8-11*. (Trans. D. S. Wiesen). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Camcı, C. (2018). Aylaklık, Zamansallık ve Yaşlılık. *FLSF: Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 1-12.

Coşkuner, A. (2014). *Türk Sineması'nda Aylaklık*. (YL Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi SBE.

Doğan, D. M. (1990). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Rehber Ansiklopedisi.

Duberman, M. (2006). *Aylek Kerouac*. (Çev. O. Akınhay & N. Bayram). Ankara: Agora Kitaplığı.

Hıdıroğlu, İ. (2019). Siegfried Karacauer'in Kitle Süsü Kavramı Bağlamında Televizyonun Eğlendirme İşlevine Yönelik Eleştirel Bir Okua. *Televizyonun Eğlendirme İşlevine Eleştirel Bir Bakış: Acun Medya*. (Ed. İ. Hıdıroğlu). Konya: Literatürk Academia.

Hony, H. C. (1967). *A Turkish-English Dictionary*. London: Oxford University Press.

Isfahani, R. (2015). *Erdemli Yol*. (Çev. M. Tan). İstanbul: İz Yayıncılık.

Kalaycı, E. (2010). *Üniversite Öğrencilerinin Siber Aylaklık Davranışları ile Öz Düzenleme Stratejileri Arasındaki İlişkinin İncelenmese*. (YL Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.

Kierkegaard, S. (2000). *Kahkaha Benden Yana*. (Çev. N. Çatlı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Küçük, D. A. (2007). *Türk Romanında Aylaklık (1875-1960)*. (YL Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi SBE.

Montaigne (2011). *Denemeler*. (Der. & çev. S. Eyuboğlu). İstanbul: Türkiye İş Ban-

kası Kültür Yayınları.

Nietzsche, F. (1977). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. (Çev. A. T. Oflazoğlu). İstanbul: Cem Yayınevi.

Osmanlı, U. & Kaya, S. (2014). Püritanizm'den Hedonizm'e Değişen Boş Zaman Kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 23 Haziran, 1-14.

Önal, M. (2007). Sokrates Bir Peygamber Midir? *Tabula Rasa*, 19, 65-80.

Önal, M. (2016). Çevre Olayına Kadim Hikmet Nazariyla Holistik Bakmak. *ISEM 3rd International Symposium on Environment and Morality*. Alanya, 463-475.

Platon (2008*). Sokrates'in Savunması*. (Çev. T. Aktürel). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Redhouse Türkçe-İngilizce Sözlük (1998). İstanbul: Sev Matbaacılık ve Yayıncılık.

Russell, B. (1990). *Aylaklığa Övgü*. (Çev. M. Ergin). İstanbul: Cem Yayınevi.

Saygın, T. (2004). Walter Benjamin. *Felsefe Ansiklopedisi*, cilt 2. İstanbul: Etik Yayınları.

Seneca, (2019). *İşsizliğe Övgü.* (Çev. B. Günen). İstanbul: Kırmızıkedi.

Şeriati, A. (2013). *İnsanın Dört Zindanı*. (Çev. H. Hatemi). İstanbul: İşaret Yayınları.

Weber, M. (1985). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Çev. Z. Aruoba). İstanbul: Hilal Yayınları.

Weblen, T. (2005). *Aylak Sınıf Teorisi*. (Çev. Z. Gültekin). İstanbul: Babil Yayınları.

Öz: Bu çalışmada ilk olarak aylaklığın tanımı, tarihi, asalaklık ve tembellikle olan benzerlikleri ya da farklılıkları incelenecektir. Daha sonra aylaklığın tarihsel süreçte kazandığı anlam farklılıkları, tekabül ettiği sınıf ya da insan grupları ve aylaklığın günümüzde bir yaşam biçimi olarak kurulup kurulamayacağı tartışılacaktır. Bu zeminde; hem aylaklık teorisi, sosyal aylaklık, aylak sınıf ve kendi kendine yetme erdemi gibi bazı temel kavramlar hem de aylaklığın kapitalist sömürü düzeni için bir alternatif oluşturup oluşturamayacağı konu edilecektir. Nitekim kapitalist üretim-tüketim çılgınlığının en yıkıcı sonuçlarından biri olan gelir adaletsizliği ve tabiatın kirletilmesi neticesinde ekolojik dengenin bozul-

ması ile yaşanan çevre felaketleridir. Makalenin temel tezi ise aylak hayat tarzının bir tembellik olmadığı, hem derin ekolojiye hizmet edebileceği hem de kapitalist sömürü düzenini rahatsız edecek olan bir iddiasının olduğudur. Sonuçta, aylaklık ne bir ideoloji ne de anarşizmde olduğu gibi bir antitez hareketi olarak değil; bir yaşam felsefesi ve bir mutluluk öğretisi olarak bizatihi tez olarak sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aylaklık, tembellik, asalaklık, mutluluk doktrini, yaşam biçimi, kapitalizm, ideoloji.